

DOMSTOLENS DOM (stora avdelningen)
den 18 juli 2007*

I mål C-119/05,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 234 EG, framställd av Consiglio di Stato (Italien) genom beslut av den 22 oktober 2004, som inkom till domstolen den 14 mars 2005, i målet

Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato

mot

Lucchini SpA, tidigare Lucchini Siderurgica SpA,

meddelar

DOMSTOLEN (stora avdelningen)

sammansatt av ordföranden V. Skouris, avdelningsordförandena P. Jann, C.W.A. Timmermans, A. Rosas och K. Lenaerts samt domarna J.N. Cunha Rodrigues, R. Silva de Lapuerta, K. Schiemann (referent), J. Makarczyk, G. Arestis, A. Borg Barthet, M. Ilešič och J. Malenovský,

* Rättegångsspråk: italienska.

generaladvokat: L.A. Geelhoed,
justitiesekreterare: förste handläggaren M. Ferreira,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 6 juni 2006,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

- Lucchini SpA, tidigare Lucchini Siderurgica SpA, inledningsvis genom F. Lemme, avvocato, därefter genom G. Lemme och A. Anselmo, avvocati,
- Tjeckiens regering, genom T. Boček, i egenskap av ombud,
- Italiens regering, genom I.M. Braguglia, i egenskap av ombud, biträdd av P. Gentili, avvocato dello Stato,
- Nederländernas regering, genom H.G. Sevenster, M. de Grave och C. ten Dam, samtliga i egenskap av ombud,
- Europeiska gemenskapernas kommission, genom V. Di Bucci och E. Righini, båda i egenskap av ombud,

och efter att den 14 september 2006 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Begäran om förhandsavgörande avser de gemenskapsrättsliga principer som skall tillämpas vid återkallelse av en nationell rättsakt, genom vilken det har beviljats statligt stöd som är oförenligt med gemenskapsrätten, och den nationella rättsakten har antagits på grundval av ett nationellt rättsligt avgörande som har vunnit laga kraft.

- 2 Begäran har framställts i ett mål som har anhängiggjorts av det italienska bolaget Lucchini SpA (tidigare Siderpotenza SpA, därefter Lucchini Siderurgica SpA) (nedan kallat Lucchini) mot det beslut som har fattats av Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato (industri-, handels- och hantverksministeriet) (nedan kallat MICA) om återvinning av ett statligt stöd. MICA har ersatt de organ som tidigare förvaltade statliga stöd i regionen Mezzogiorno (nedan gemensamt kallade de behöriga myndigheterna).

Tillämpliga bestämmelser

De gemenskapsrättsliga bestämmelserna

- 3 I artikel 4 c i EKSG-fördraget förbjuds medlemsstaterna att bevilja subventioner eller stöd, oavsett i vilken form det sker, inom kol- och stålindustrin.

- 4 Mot bakgrund av den allt allvarligare och utbredda krisen inom stålindustrin i Europa antogs det från år 1980 och framåt en rad undantag från detta absoluta och ovillkorliga förbud. Undantagsbestämmelserna antogs med stöd av artikel 95 första och andra styckena i EKSG-fördraget.

- 5 Genom kommissionens beslut nr 2320/81/EKSG av den 7 augusti 1981 om gemenskapsregler för stöd till stålindustrin (EGT L 228, s. 14) infördes särskilt ett andra regelverk för statligt stöd till stålindustrin (nedan kallat andra regelverket). Syftet med regelverket var att ge möjlighet att bevilja stöd för en omstrukturering av företag inom stålindustrin och för att möjliggöra en minskning av deras produktionskapacitet till en nivå som motsvarar efterfrågan, samtidigt som det föreskrevs att stöden gradvis skulle avskaffas inom förutbestämda tidsfrister vad beträffar såväl anmälan till kommissionen (till och med den 30 september 1982) och godkännande (till och med den 1 juli 1983) som utbetalning (till och med den 31 december 1984). Genom kommissionens beslut nr 1018/85/EKSG av den 19 april 1985 om ändring av beslut nr 2320/81 (EGT L 110, s. 5) förlängdes fristerna för anmälan till den 31 maj 1985, för godkännande till den 1 augusti 1985 och för utbetalning till den 31 december 1985.

- 6 I andra regelverket fastställdes det ett obligatoriskt förfarande för kommissionens godkännande av samtliga stöd. I artikel 8.1 i regelverket anges särskilt följande:

”Kommissionen skall underrättas i så god tid att den hinner yttra sig om alla planer på att bevilja eller ändra stöd [...]. Den berörda medlemsstaten får endast verkställa de planerade åtgärderna med kommissionens godkännande och på de villkor som kommissionen anger.”

- 7 Genom kommissionens beslut nr 3484/85/EKSG av den 27 november 1985 om gemenskapsregler för stöd till stålindustrin (EGT L 340, s. 1) (nedan kallat tredje regelverket) ersattes andra regelverket av ett tredje regelverk för statligt stöd till stålindustrin. Syftet med detta regelverk var att möjliggöra ett nytt, mer begränsat, undantag från förbudet i artikel 4 c i EKSG-fördraget mellan den 1 januari 1986 och den 31 december 1988.

- 8 I enlighet med artikel 3 i tredje regelverket kunde kommissionen bland annat godkänna stöd för att anpassa anläggningar till nya lagstadgade miljöskyddsnormer. Det beviljade stödet fick inte överstiga en nettobidragsekvivalent motsvarande 15 procent av investeringskostnaderna.

- 9 I artikel 1.3 i tredje regelverket anges att stöd endast får verkställas i enlighet med förfarandet i artikel 6 och att inga utbetalningar får göras efter den 31 december 1988.

- 10 Artikel 6.1, 6.2 och 6.4 i tredje regelverket hade följande lydelse:

”1. Kommissionen skall underrättas i så god tid att den hinner yttra sig om alla planer på att bevilja eller ändra stöd ... Kommissionen skall vidare hållas underrättad om planer på att bevilja stöd till stålindustrin enligt stödprogram som kommissionen redan har fattat beslut om enligt bestämmelserna i EEG-fördraget. De anmälningar av planerat stöd som skall göras enligt denna artikel måste inges till kommissionen senast den 30 juni 1988.

2. Kommissionen skall underrättas i så god tid att den hinner yttra sig, dock senast den 30 juni 1988, om medlemsstaters eller regionala eller lokala myndigheters eller andra organs samtliga planer på att överföra statliga medel till stålföretag genom aktieköp, kapitaltillskott, eller härmed jämförbara åtgärder.

3. Kommissionen skall avgöra om kapitalöverföringarna innefattar stödslag och i förekommande fall bedöma om de är förenliga med bestämmelserna i artiklarna 2–5.

...

4. Om kommissionen, efter att ha anmodat berörda parter att yttra sig, finner att ett stöd är oförenligt med bestämmelserna i detta beslut, skall den underrätta medlemsstaten i fråga om sitt beslut. Kommissionen skall fatta detta beslut senast tre månader efter det att den har erhållit den information som krävs för att kunna bedöma det berörda stödet. Bestämmelserna i artikel 88 i EKSG-fördraget skall tillämpas om en medlemsstat inte följer beslutet. Medlemsstaterna får endast verkställa de planerade åtgärder som avses i punkterna 1 och 2 med kommissionens godkännande och på de villkor som kommissionen anger.”

¹¹ Tredje regelverket ersattes under perioden den 1 januari 1989–31 december 1991 av ett fjärde regelverk, som infördes genom kommissionens beslut nr 322/89/EKSG om gemenskapsregler för stöd till stålindustrin (EGT L 38, s. 8). I fjärde regelverket upprepades bland annat artikel 3 i tredje regelverket.

- 12 Sedan EKSG-fördraget upphörde att gälla den 23 juli 2002 är den ordning som föreskrivs i EG-fördraget även tillämplig på statligt stöd till stålindustrin.

Den nationella lagstiftningen

- 13 I den italienska lagen nr 183 om särskilt stöd till Mezzogiorno (legge n° 183/1976 sulla disciplina dell'intervento straordinario nel Mezzogiorno) av den 2 maj 1976 (GURI nr 121, av den 8 maj 1976) (nedan kallad lag nr 183/1976), föreskrevs bland annat möjligheten att bevilja ekonomiskt stöd såväl i form av kapitalbidrag som i form av räntesubventioner med upp till 30 procent av investeringskostnaderna för industriprojekt i Mezzogiorno.
- 14 I artikel 2909 i den italienska civillagen (codice civile), med rubriken "Rättskraft", föreskrivs följande:

"Domstols bedömning av rättsfrågor och bevisfrågor i en lagakraftvunnen dom är bindande för parterna, deras arvingar och rättsinnehavare."

- 15 Enligt den hänskjutande domstolen täcker denna bestämmelse inte endast de grunder som har åberopats vid den berörda domstolen utan även de grunder som kunde ha åberopats.
- 16 I processuellt avseende utesluts genom bestämmelsen varje möjlighet att anhängiggöra mål vid domstol som redan har avgjorts slutgiltigt av en annan domstol.

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna*Lucchinis ansökan om stöd*

- 17 Lucchini ansökte den 6 november 1985 om stöd enligt lag nr 183/1976 hos behöriga myndigheter, för att modernisera några av sina stålindustrianläggningar. För en investering om totalt 2 250 miljoner ITL ansökte Lucchini om 765 miljoner ITL (eller 30 procent av utgifterna) i bidrag och en räntesubvention för ett lån på 1 020 miljoner ITL. Det kreditinstitut som handlade låneansökan beviljade ett lån på 1 021 miljoner ITL, med en löptid på 10 år och till en subventionerad ränta på 4,25 procent.
- 18 Genom skrivelse av den 20 april 1988 anmälde de behöriga myndigheterna i enlighet med artikel 6.1 i tredje regelverket till kommissionen att de hade för avsikt att bevilja Lucchini ett stöd. Enligt anmälan rörde det sig om ett investeringsstöd för att förbättra miljöskyddet. Värdet av räntesubventionen för lånet på 1 020 miljoner ITL uppskattades till 367 miljoner ITL.
- 19 Genom skrivelse av den 22 juni 1988 begärde kommissionen närmare upplysningar om detta stöd, framför allt investeringarnas art och de exakta lånevillkoren (procentsats, löptid) för lånet. I skrivelsen ombads de behöriga myndigheterna dessutom att ange huruvida stödet beviljades med tillämpning av en allmän ordning för att främja miljöskyddet, i syfte att möjliggöra en anpassning av anläggningarna till nya regler på området, samt att då uppge vilka dessa regler var. De behöriga myndigheterna besvarade inte skrivelsen.

- 20 Mot bakgrund av att fristen för att bevilja stöd enligt tredje regelverket snart löpte ut (den 31 december 1988) beviljade den behöriga myndigheten den 16 november 1988 preliminärt ett stöd till Lucchini på 382,5 miljoner ITL, vilket motsvarade 15 procent av investeringskostnaderna (i stället för de 30 procent som föreskrevs i lag nr 183/76) samt angav att detta stöd i enlighet med villkoren i tredje regelverket skulle utbetalas före den 31 december 1988. Räntesubventionen beviljades däremot inte, eftersom det beviljade stödet då skulle ha överskridit den tillåtna gränsen på 15 procent i tredje regelverket. I enlighet med artikel 6 i tredje regelverket var den slutgiltiga utbetalningen av stödet avhängig kommissionens godkännande, och de behöriga myndigheterna betalade således inte ut stödet.
- 21 Mot bakgrund av att kommissionen, på grund av bristande upplysningar från de behöriga myndigheterna, inte genast kunde bedöma huruvida de planerade stödåtgärderna var förenliga med den gemensamma marknaden, inledde kommissionen avseende dessa åtgärder den 13 januari 1989 det förfarande som avses i artikel 6.4 i tredje regelverket. Ett meddelande om förfarandet offentliggjordes i *Europeiska gemenskapernas officiella tidning* av den 23 mars 1990 (EGT C 73, s. 5).
- 22 I telexmeddelande av den 9 augusti 1989 lämnade de behöriga myndigheterna närmare upplysningar om stöden i fråga. I skrivelse av den 18 oktober 1989 meddelade kommissionen myndigheterna att deras svar var otillfredsställande så till vida att det fortfarande saknades uppgifter om vissa detaljer. I skrivelsen angav kommissionen också att den, om inget godtagbart svar hade inkommit inom 15 arbetsdagar, skulle fatta ett slutligt beslut på grundval av endast den information som framkommit. De behöriga myndigheterna besvarade inte sistnämnda skrivelse.

Kommissionens beslut 90/555/EKSG

- 23 Kommissionen fastslog i beslut 90/555/EKSG av den 20 juni 1990 om stöd som italienska myndigheter planerar att bevilja till stålverken i Tirreno och Siderpotenza

(N195/88-N200/88) (EGT L 314, s. 17) att samtliga stödåtgärder till Lucchini var oförenliga med den gemensamma marknaden. Kommissionen ansåg inte att det hade visats att de nödvändiga villkoren för att göra undantag enligt artikel 3 i tredje regelverket var uppfyllda.

- 24 Beslutet meddelades de behöriga myndigheterna den 20 juli 1990 och offentliggjordes i *Europeiska gemenskapernas officiella tidning* den 14 november 1990. Lucchini väckte inte talan mot beslutet inom den frist på en månad som föreskrevs i artikel 33 tredje stycket i EKSG-fördraget.

Förfarandet vid allmän domstol

- 25 Innan beslut 90/555 antagits väckte Lucchini den 6 april 1989 talan mot de behöriga myndigheterna vid Tribunale civile e penale di Roma, eftersom stödet ännu inte hade betalats ut, och yrkade att denna domstol skulle fastställa att Lucchini hade rätt att få utbetalt hela det stöd som bolaget ursprungligen ansökt om (nämligen ett bidrag på 765 miljoner ITL och en räntesubvention till ett värde av 367 miljoner ITL).
- 26 Tribunale civile e penale di Roma fann i dom av den 24 juli 1991, alltså efter att beslut 90/555 antagits, att Lucchini hade rätt till det berörda stödet och att de behöriga myndigheterna skulle betala ut de yrkade beloppen. Domen grundades helt på lag nr 183/1976. Varken EKSG-fördraget, tredje eller fjärde regelverket eller beslut 90/555 åberopades av parterna inför Tribunale civile e penale di Roma, och denna domstol hänvisade inte till dem ex officio. Andra regelverket åberopades av de behöriga myndigheterna men Tribunale beaktade inte regelverket, eftersom det inte längre var gällande vid den tidpunkt när de faktiska omständigheterna i målet ägde rum.

- 27 De behöriga myndigheterna överklagade ovannämnda dom till Corte d'appello di Roma. Myndigheterna bestred att allmän domstol var behörig och de gjorde gällande att de inte var skyldiga att betala ut stödet. De gjorde dessutom, för första gången, i andra hand gällande att en sådan skyldighet endast fanns upp till gränsen på 15 procent av investeringen enligt artikel 3 i tredje regelverket.
- 28 Corte d'appello di Roma ogillade överklagandet i dom av den 6 maj 1994 och fastställde avgörandet från Tribunale civile e penale di Roma.
- 29 Avvocatura Generale dello Stato analyserade i skrivelse av den 19 januari 1995 domen från Corte d'appello di Roma och fastslog att denna hade meddelats i enlighet med bestämmelserna om motiveringsskyldighet och i enlighet med gällande rätt. De behöriga myndigheterna överklagade följaktligen inte domen. Eftersom domen inte överklagades vann den laga kraft den 28 februari 1995.
- 30 Eftersom stöden fortfarande inte hade utbetalats förelade ordföranden i Tribunale civile e penale di Roma den 20 november 1995, efter att Lucchini väckt talan, de behöriga myndigheterna att betala ut de förfallna beloppen till Lucchini. Föreläggandet var omedelbart verkställbart, och i februari 1996 erhöll Lucchini utmätning av MICA:s egendom, bland annat av ministeriets tjänstebilar, eftersom MICA inte hade följt föreläggandet.
- 31 MICA:s generaldirektör utfärdade följaktligen den 8 mars 1996 dekret nr 17975. Enligt dekretet beviljades Lucchini, till verkställande av domen från Corte d'Appello, ett kapitalbidrag på 765 miljoner ITL och en räntesubvention på 367 miljoner ITL. I dekretet görs förbehållet att stödet skall dras in, helt eller delvis, bland annat "om det

i gemenskapsbeslut fastställs att beviljandet eller utbetalningen av stödet var ogiltigt". Den 22 mars 1996 utbetalades stöd på 1 132 miljoner ITL, och ytterligare 601,375 miljoner ITL utbetalades den 16 april 1996 som lagstadgade räntor.

Skriftväxlingen mellan kommissionen och de italienska myndigheterna

- 32 Kommissionen påpekade i skrivelse av den 15 juli 1996 till de italienska myndigheterna, att trots beslut 90/555

"... beviljade de [behöriga] myndigheterna under april 1996 ett stöd som kommissionen hade förklarat vara oförenligt med gemenskapsrätten, efter en dom från [Corte d'appello di Roma] av den 6 maj 1994, i vilken det, trots att därmed en av gemenskapsrättens mest grundläggande principer åsidosattes, fastslogs, att [Lucchini] hade rätt till ovannämnda stöd som är oförenligt med den gemensamma marknaden, eftersom de [behöriga] myndigheterna inte ansåg att det fanns skäl att överklaga domen".

- 33 De behöriga myndigheterna besvarade kommissionens skrivelse genom skrivelse av den 26 juli 1996 och betonade att stödet hade beviljats "med förbehåll om återkrav".

- 34 Kommissionen uttalade i skrivelse av den 16 september 1996 att de behöriga myndigheterna, genom att betala ut det stöd till Lucchini som redan, genom beslut 90/555, förklarats oförenligt med den gemensamma marknaden, hade åsidosatt gemenskapsrätten och den uppmanade myndigheterna att återkräva stödet inom 15 arbetsdagar och att inom en månad underrätta kommissionen om vilka konkreta åtgärder som vidtagits för att följa detta beslut. Om myndigheterna underlät att följa kommissionens åläggande, ämnade kommissionen konstatera

underlåtenheten enligt artikel 88 i EKSG-fördraget och uppmana de behöriga myndigheterna att lägga fram eventuella nya synpunkter enligt artikel 88 första stycket i EKSG-fördraget inom tio arbetsdagar.

Återkrav av stöd

- 35 MICA återkallade genom dekret nr 20357 av den 20 september 1996 dekret nr 17975 av den 8 mars 1996 och beslutade att Lucchini skulle återbetala 1 132 miljoner ITL jämte referensränta och 601,375 miljoner ITL jämte ett belopp som motsvarade inflationen.

Förfarandet vid den hänskjutande domstolen

- 36 Lucchini väckte den 16 november 1996 talan mot dekret nr 20357 vid Tribunale amministrativo regionale del Lazio. Tribunale biföll Lucchinis talan i dom av den 1 april 1999. Tribunale fann att de befogenheter som möjliggör för den offentliga förvaltningen att återkalla egna ogiltiga rättsakter på grund av rättsstridighet eller materiella brister i detta fall begränsades av att det fastslagits i en lagakraftvunnen dom från Corte d'appello di Roma att Lucchini hade rätt till stödet.
- 37 Avvocatura Generale dello Stato, som agerade på uppdrag av MICA, överklagade den 2 november 1999 till Consiglio di Stato och åberopade bland annat den grunden att omedelbart tillämplig gemenskapsrätt, såsom tredje regelverket och beslut 90/555, måste ges företräde framför en dom från Corte d'appello di Roma som har rättskraft.

38 Consiglio di Stato slog fast att det rådde en motsättning mellan ovannämnda dom och beslut 90/555.

39 Enligt Consiglio di Stato är det uppenbart att de behöriga myndigheterna kunde och skulle ha hänvisat till beslut 90/555 i målet vid Corte d'appello di Roma. I detta mål behandlades bland annat frågan om det var rättsenligt att inte betala ut stödet, eftersom kommissionens godkännande utgjorde en förutsättning för att bevilja stödet. Eftersom de behöriga myndigheterna inte överklagade den dom som meddelades av Corte d'appello di Roma råder det följaktligen inget tvivel om att denna dom har rättskraft och att denna rättskraft även omfattar frågan huruvida stödet är förenligt med gemenskapsrätten, åtminstone vad beträffar de gemenskapsbeslut som antogs innan domen meddelades. Rättskraften kan således i princip även åberopas mot beslut 90/555 som antogs innan målet avslutats.

40 Mot denna bakgrund beslutade Consiglio di Stato att vilandeförklara målet och ställa följande tolkningsfrågor till domstolen:

"1) Innebär principen om företräde för direkt tillämplig gemenskapsrätt, vilken i detta fall utgörs av [tredje regelverket], beslut [90/555] ... och [skrivelse] nr 5929 ..., om åläggande att återkräva stödet — vilka beslut låg till grund för den åtgärd för återkrav som ifrågasätts i förevarande mål (nämligen dekret nr 20357 ...) — att det juridiskt sett är möjligt och nödvändigt för den nationella förvaltningen att återkräva stöd från en enskild stödmottagare, trots att det meddelats en tvistemålsdom genom vilken en ovillkorlig skyldighet att utbetala stödet vunnit laga kraft?

- 2) Eller skall — med hänsyn till den vedertagna principen att beslutet att återkräva stöd regleras av gemenskapsrätten, men att verkställandet av beslutet och det därmed sammanhängande förfarandet för återkrav, i avsaknad av gemenskapsbestämmelser på området, regleras av nationell rätt (se, vad gäller denna princip, domstolens dom av den 21 september 1983 i de förenade målen 205/82–215/82, Deutsche Milchkontor [m.fl.], [REG 1983, s. 2633; svensk specialutgåva, volym 7, s. 233] — förfarandet för återkrav, juridiskt sett, anses omöjligt att verkställa, till följd av ett konkret domstolsavgörande som vunnit laga kraft (artikel 2909 i [den italienska] civillagen) och som är bindande för förhållandet mellan den enskilde stödmottagaren och förvaltningen, och som medför en skyldighet för förvaltningen att följa avgörandet?”

Domstolens behörighet

- 41 Det skall inledningsvis erinras om att domstolen fortfarande är behörig att besvara tolkningsfrågor om hur EKSG-fördraget och från detta fördrag härledda rättsakter skall tolkas och tillämpas även om frågorna ställs efter det att EKSG-fördraget har upphört att gälla. Även om artikel 41 i EKSG-fördraget inte längre skall tillämpas under sådana omständigheter såsom grund för domstolens behörighet, skulle det strida mot fördragets syfte och inbördes sammanhang, och vara oförenligt med principen om kontinuiteten i gemenskapens rättsordning, om domstolen skulle sakna behörighet att säkerställa en enhetlig tolkning av bestämmelser med anknytning till EKSG-fördraget som fortfarande har verkningar, även om fördraget i sig inte längre är giltigt (se, för ett liknande resonemang, dom av den 22 februari 1990 i mål C-221/88, Busseni, REG 1990, s. I-495, punkt 16; svensk specialutgåva, volym 10, s. 323). Ingen av dem som har ingett yttranden har för övrigt bestritt domstolens behörighet.
- 42 Lucchini har dock av andra skäl uttryckt tvivel angående huruvida begäran om förhandsavgörande kan tas upp till sakprövning. De invändningar om rättegångshinder som Lucchini har anfört avser de omständigheterna att det saknas en gemenskapsrättslig bestämmelse som skall tolkas, att domstolen saknar behörighet att tolka en dom som meddelats av en nationell domstol eller att tolka artikel 2909 i den italienska civillagen och att frågorna är hypotetiska.

43 I ett förfarande enligt artikel 234 EG, vilken grundar sig på en tydlig funktionsfördelning mellan de nationella domstolarna och domstolen, är det den nationella domstolen som skall bedöma omständigheterna i målet. Det ankommer också uteslutande på den nationella domstol vid vilken tvisten anhängiggjorts och som har ansvaret för det rättsliga avgörandet att mot bakgrund av omständigheterna i målet bedöma såväl om ett förhandsavgörande är nödvändigt för att döma i saken som relevansen av de frågor som ställs till domstolen. Följaktligen är domstolen i princip skyldig att meddela ett förhandsavgörande när de frågor som har ställts avser tolkningen av gemenskapsrätten (se, bland annat, dom av den 25 februari 2003 i mål C-326/00, IKA, REG 2003, s. I-1703, punkt 27, av den 12 april 2005 i mål C-145/03, Keller, REG 2005, s. I-2529, punkt 33, och av den 22 juni 2006 i mål C-419/04, *Conséil général de la Vienne*, REG 2006, s. I-5645, punkt 19).

44 Domstolen har likväl ansett att det i undantagsfall ankommer på den att — för att pröva sin egen behörighet — granska de omständigheter under vilka den nationella domstolen har framställt sin begäran om förhandsavgörande (se, för ett liknande resonemang, dom av den 16 december 1981 i mål 244/80, *Foglia*, REG 1981, s. 3045, punkt 21; svensk specialutgåva, volym 6, s. 243). Domstolen har endast möjlighet att underlåta att besvara en tolkningsfråga som en nationell domstol har ställt då det är uppenbart att den begärda tolkningen av gemenskapsrätten inte har något samband med de verkliga omständigheterna eller föremålet för tvisten i målet vid den nationella domstolen eller när frågan är hypotetisk eller när domstolen inte har tillgång till sådana uppgifter om de faktiska eller rättsliga förhållandena som är nödvändiga för att kunna ge ett användbart svar på de frågor som ställts till den (se, särskilt, dom av den 13 mars 2001 i mål C-379/98, *PreussenElektra*, REG 2001, s. I-2099, punkt 39, av den 22 januari 2002 i mål C-390/99, *Canal Satélite Digital*, REG 2002, s. I-607, punkt 19, och domen i det ovannämnda målet *Conséil général de la Vienne*, punkt 20).

45 Så är inte fallet i detta mål.

46 Det står nämligen klart att förevarande begäran om förhandsavgörande avser gemenskapsrättsliga bestämmelser. Domstolen har i förevarande mål inte anmodats

att tolka nationell rätt eller en dom som meddelats av nationell domstol, utan att klargöra i vilken utsträckning nationella domstolar är gemenskapsrättsligt förpliktade att inte tillämpa nationell rätt. Således har de ställda frågorna samband med föremålet för talan i målet vid den nationella domstolen, såsom föremålet har angetts av den hänskjutande domstolen, och svaret på de ställda frågorna kan vara användbart för att nämnda domstol skall kunna avgöra huruvida de bestämmelser som har antagits för att återkräva det berörda stödet skall ogiltigförklaras eller inte.

- 47 Domstolen kan således ta upp förevarande begäran om förhandsavgörande till sakprövning.

Prövning av tolkningsfrågorna

- 48 Den hänskjutande domstolen önskar med sina frågor, som skall behandlas tillsammans, få klarhet i huruvida gemenskapsrätten utgör hinder för att tillämpa en sådan bestämmelse i nationell rätt i vilken principen om rättskraft stadfästs, såsom artikel 2909 i den italienska civillagen, om tillämpningen utgör ett hinder för att återvinna statligt stöd som beviljats i strid med gemenskapsrätten och vars oförenlighet med den gemensamma marknaden har slagits fast i ett beslut av kommissionen som har vunnit laga kraft.
- 49 Det skall inledningsvis påpekas att de nationella domstolarnas behörighet, såväl beträffande statligt stöd som beträffande ogiltigförklaring av gemenskapsrättsakter, är begränsad i gemenskapens rättsordning.

Nationella domstolars behörighet i frågor om statligt stöd

- 50 De nationella domstolarna kan, på området för statligt stöd, behöva avgöra i tvister i vilka de tvingas tolka och tillämpa begreppet stöd i den mening som avses i artikel 87.1 EG, för att kunna fastställa om en statlig åtgärd, som införts utan att förhandsförfarandet i artikel 88.3 iakttagits, skulle ha underkastats detta förfarande eller inte (dom av den 22 mars 1977 i mål 78/76, *Steinike & Weinlig*, REG 1977, s. 595, punkt 14, svensk specialutgåva, volym 3, s. 329, och av den 21 november 1991 i mål C-354/90, *Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires och Syndicat national des négociants et transformateurs de saumon*, REG 1991, s. I-5505, punkt 10, svensk specialutgåva, volym 11, s. 463). För att avgöra om en statlig åtgärd som genomförts utan att förfarandet för förhandsgranskning i artikel 6 i tredje regelverket har iakttagits skulle ha underställts en sådan prövning, kan det likaså bli nödvändigt för en nationell domstol att tolka begreppet stödåtgärd i artikel 4 c i EKSG-fördraget och artikel 1 i tredje regelverket (se, analogt, dom av den 20 september 2001 i mål C-390/98, *Banks*, REG 2001, s. I-6117, punkt 71).
- 51 Nationella domstolar är däremot inte behöriga att avgöra huruvida ett statligt stöd är förenligt med den gemensamma marknaden.
- 52 Det följer nämligen av fast rättspraxis att bedömningen av om stödåtgärder är förenliga, eller en stödordning förenlig, med den gemensamma marknaden faller inom området för den exklusiva behörighet som tillkommer kommissionen, vars beslut kan prövas av domstolen (se domarna i de ovannämnda målen *Steinike & Weinlig*, punkt 9, *Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires och Syndicat national des négociants et transformateurs de saumon*, punkt 14, och dom av den 11 juli 1996 i mål C-39/94, *SFEI m.fl.*, REG 1996, s. I-3547, punkt 42).

Nationella domstolars behörighet vad beträffar ogiltigförklaring av gemenskapsrättsakter

- 53 Även om nationella domstolar i princip kan tvingas pröva frågan huruvida en gemenskapsrättsakt är giltig, är de emellertid inte behöriga att själva fastställa att en rättsakt som har antagits av gemenskapens institutioner är ogiltig (dom av den 22 oktober 1987 i mål 314/85, Foto-Frost, REG 1987, s. 4199, punkt 20; svensk specialutgåva, volym 9, s. 233). Domstolen är således ensam behörig att fastställa huruvida en gemenskapsrättsakt är ogiltig (dom av den 21 februari 1991 i de förenade målen C-143/88 och C-92/89, Zuckerfabrik Süderdithmarschen och Zuckerfabrik Soest, REG 1991, s. I-415, punkt 17, svensk specialutgåva, volym 11, s. 19, och av den 10 januari 2006 i mål C-344/04, IATA och ELFAA, REG 2006, s. I-403, punkt 27). Den exklusiva behörigheten framgår dessutom uttryckligen av artikel 41 i EKSG-fördraget.
- 54 Enligt fast rättspraxis vinner dessutom ett beslut, som har fattats av en av gemenskapens institutioner och mot vilket talan inte har väckts av dess adressat inom den i artikel 230 femte stycket EG föreskrivna fristen, rättskraft gentemot denne (se, särskilt, dom av den 9 mars 1994 i mål C-188/92, TWD Textilwerke Deggendorf, REG 1994, s. I-833, punkt 13, svensk specialutgåva, volym 15, s. 59, och av den 22 oktober 2002 i mål C-241/01, National Farmers' Union, REG 2002, s. I-9079, punkt 34).
- 55 Domstolen har också funnit att det inte heller är möjligt för en mottagare av ett statligt stöd, som varit föremål för ett beslut av kommissionen vilket endast har riktats till den medlemsstat i vilken stödmottagaren befinner sig samt mot vilket stödmottagaren otvivelaktigt hade kunnat väcka talan, men i fråga om vilket den i artikel 230 femte stycket EG föreskrivna tvingande tidsfristen hade löpt ut, att ifrågasätta lagenligheten av detta beslut vid de nationella domstolarna, i samband med en talan som väckts mot de åtgärder som de nationella myndigheterna har vidtagit för att genomföra beslutet (domarna i de ovannämnda målen TWD Textilwerke Deggendorf, punkterna 17 och 20, och National Farmers' Union, punkt 35). Samma principer skall i tillämpliga delar nödvändigtvis även tillämpas på EKSG-fördragets tillämpningsområde.

- 56 Det kan således fastställas att det var med rätta som den hänskjutande domstolen beslutade att inte fråga domstolen huruvida beslut 90/555 var giltigt. Lucchini kunde ha väckt talan mot beslutet inom en månad från att beslutet offentliggjordes enligt artikel 33 i EKSG-fördraget, men gjorde det inte. Av samma skäl kan Lucchinis andrahandsyrkande om att domstolen eventuellt ex officio skall pröva huruvida beslut 90/555 är giltigt inte godtas.

De nationella domstolarnas behörighet i målet vid den nationella domstolen

- 57 Det följer av vad som har anförts ovan att varken Tribunale civile e penale di Roma eller Corte d'appello di Roma var behörig att pröva huruvida det statliga stöd som Lucchini hade ansökt om var förenligt med den gemensamma marknaden och att ingen av dessa domstolar var behörig att ogiltigförklara beslut 90/555, i vilket stödet förklarades oförenligt med denna marknad.

- 58 Det kan för övrigt konstateras att det varken i den dom som meddelades av Corte d'appello di Roma, och vars rättskraft har åberopats, eller i den dom som meddelades av Tribunale civile e penale di Roma, uttryckligen sägs något i frågan huruvida det statliga stöd som Lucchini ansökt om är förenligt med gemenskapsrätten eller huruvida beslut 90/555 är giltigt.

Tillämpningen av artikel 2909 i den italienska civillagen

- 59 Enligt den nationella domstolen utgör artikel 2909 i den italienska civillagen inte endast hinder för att de grunder som redan uttryckligen har prövats slutgiltigt

åberopas på nytt, i ett nytt mål, utan även för att nya frågor tas upp, som kunde ha behandlats i ett tidigare mål men som då inte framställdes. En sådan tolkning av denna bestämmelse kan bland annat medföra att ett domstolsavgörande tillerkänns rättsverkningar som går utöver gränserna för denna domstols behörighet, såsom dessa gränser anges enligt gemenskapsrätten. Det står klart, vilket den hänskjutande domstolen har noterat, att tillämpningen av denna bestämmelse, tolkad på detta sätt, i förevarande fall utgör hinder för gemenskapsrättens tillämpning så till vida att bestämmelsen skulle omöjliggöra återkrav av ett statligt stöd som har beviljats i strid med gemenskapsrätten.

- 60 Det skall erinras om att det åvilar de nationella domstolarna att så långt som möjligt tolka bestämmelser i nationell rätt på ett sådant sätt att bestämmelsernas tillämpning medverkar till gemenskapsrättens genomförande.
- 61 Det framgår vidare av fast rättspraxis att en nationell domstol, som inom ramen för sin behörighet skall tillämpa gemenskapsrättsbestämmelserna, är skyldig att säkerställa att dessa regler ges full verkan, genom att med stöd av sin egen behörighet, om det behövs, underlåta att tillämpa varje motstridande bestämmelse i nationell lagstiftning (se, särskilt, dom av den 9 mars 1978 i mål 106/77, Simmenthal, REG 1978, s. 629, punkterna 21–24, svensk specialutgåva, volym 4, s. 75, av den 8 mars 1979 i mål 130/78, Salumificio di Cornuda, REG 1979, s. 867, punkterna 23–27, och av den 19 juni 1990 i mål C-213/89, Factorame m.fl., REG 1990, s. I-2433, punkterna 19–21; svensk specialutgåva, volym 10, s. 435).
- 62 Det har redan slagits fast i punkt 52 i denna dom att bedömningen av huruvida stödåtgärder är förenliga, eller en stödordning förenlig, med den gemensamma marknaden omfattas av kommissionens exklusiva behörighet, vars beslut kan prövas av domstolen. Denna regel är bindande i den nationella rättsordningen på grund av principen om gemenskapsrättens företräde.

- 63 Svaret på de ställda frågorna är således att gemenskapsrätten utgör hinder för att tillämpa en sådan bestämmelse i nationell rätt i vilken principen om rättskraft stadfästs, såsom artikel 2909 i den italienska civillagen, om tillämpningen utgör ett hinder för att återvinna statligt stöd som har beviljats i strid med gemenskapsrätten och vars oförenlighet med den gemensamma marknaden har slagits fast i ett kommissionsbeslut som har vunnit laga kraft.

Rättegångskostnaderna

- 64 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (stora avdelningen) följande:

Gemenskapsrätten utgör hinder för att tillämpa en sådan bestämmelse i nationell rätt i vilken principen om rättskraft stadfästs, såsom artikel 2909 i den italienska civillagen, om tillämpningen utgör ett hinder för att återvinna statligt stöd som har beviljats i strid med gemenskapsrätten och vars oförenlighet med den gemensamma marknaden har slagits fast i ett kommissionsbeslut som har vunnit laga kraft..

Underskrifter

